

Alicja Kasperowicz-Stępień
Katedra Finansów

Uwarunkowania rozwoju oraz system certyfikacji i kontroli rolnictwa ekologicznego w Polsce

1. Wprowadzenie

Rolnictwo ekologiczne, określane również jako biologiczne, organiczne lub biodynamiczne, oznacza system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej w obrębie gospodarstwa. Jest to system trwały, samowystarczalny i ekonomicznie bezpieczny [*Plan działań...* 2011, s. 3]. Produkcja prowadzona metodami ekologicznymi należy do sposobów uzyskania produktu, w którym zastosowano (w możliwie największym stopniu) naturalne metody produkcji nienaruszające równowagi przyrodniczej. Ponadto produkcja w ekologicznym gospodarstwie rolnym prowadzona jest zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, uaktywnia biologiczne procesy poprzez stosowanie naturalnych środków produkcji oraz zapewnia trwałą żyzność gleby, zdrowotność roślin i zwierząt.

Celem niniejszego opracowania jest ocena uwarunkowań rozwoju oraz systemu certyfikacji i kontroli rolnictwa ekologicznego w Polsce. W pracy wykorzystano następujące metody badawcze:

- analizę literatury przedmiotu,
- analizę rocznych raportów Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi na temat rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce.

2. Uwarunkowania ekonomiczne i organizacyjne rolnictwa ekologicznego w Polsce

Pierwsze gospodarstwa prowadzone według zasad rolnictwa ekologicznego powstały w Polsce w 1930 r. Wybuch II wojny światowej oraz powojenne zmiany polityczne i gospodarcze w Polsce spowodowały, że ponownie zaczęto je zakładać w połowie lat 70. XX w. Pierwsze certyfikaty dla 27 gospodarstw wydane zostały w 1990 r. przez Stowarzyszenie Ekoland [Tyburski 2003, s. 301–309].

Podstawowe znaczenie w kształtowaniu rolniczego użytkowania ziemi mają warunki przyrodnicze [Bański 2007]. Należy zauważyć, że w Polsce istnieją dogodne warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Polskie rolnictwo jest predestynowane do stosowania ekologicznych metod produkcji ze względu na warunki strukturalne, środowiskowe, społeczne oraz historyczne. Niski poziom intensyfikacji rolnictwa, mniejsze niż w większości krajów europejskich zużycie nawozów sztucznych, pestycydów i innych środków chemii rolnej i weterynaryjnej spowodowało, że jakość ekologiczna przestrzeni produkcyjnej w rolnictwie oraz jej różnorodność biologiczna należą do jednych z najlepszych wśród państw członkowskich Unii Europejskiej. Jest to istotne, ponieważ rolnictwo ekologiczne, będąc systemem gospodarowania bazującym na wykorzystaniu naturalnych zasobów i walorów siedliska oraz procesów zachodzących w agroekosystemach, w dużym stopniu zależy od jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej [Bujanowicz-Haraś 2011, s. 474–476].

W Polsce najlepsze warunki środowiskowe do prowadzenia produkcji ekologicznej występują w dwóch regionach [Stuczyński et al. 2007]:

- północnym z województwami warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim i pomorskim,
- południowo-wschodnim obejmującym województwa podkarpackie i lubelskie.

Z kolei średnie warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego mają województwa: zachodniopomorskie, lubuskie, dolnośląskie i wielkopolskie. Regiony zaś, które charakteryzuje stosunkowo niewielki udział obszarów bardzo przydatnych do produkcji ekologicznej, to województwa śląskie i małopolskie [Stuczyński i in. 2007].

Do 1998 r. w Polsce nie istniał system wsparcia finansowego rolnictwa ekologicznego. Dopiero w 1998 r. po raz pierwszy wprowadzono dotacje do kosztów kontroli tych gospodarstw, udzielane jednostkom kontrolnym. W 1999 r. wprowadzono również dotację do powierzchni upraw ekologicznych. Beneficjentami tego wsparcia byli rolnicy prowadzący ekologiczne gospodarstwa rolne, w tym także rolnicy przestawiający gospodarstwa konwencjonalne na ekologiczne. Dopiero od tego czasu notuje się stały wzrost liczby gospodarstw ekologicznych [Informacja o wynikach... 2009].

Niewątpliwie istotną zachętą wzbudzającą zainteresowanie rolników produkcją ekologiczną są dotacje. Od 2004 r. rolnik, aby móc zabiegać o dofinansowanie do produkcji ekologicznej, musi, poza zgłoszeniem swojego gospodarstwa do kontroli w jednej z jednostek certyfikujących, przystąpić do programu rolno-środowiskowego i opracować pięcioletni plan rolno-środowiskowy. Wniosek o płatność wraz z wymaganymi załącznikami musi trafić do powiatowego biura Agencji Rozwoju i Modernizacji Rolnictwa. Podane w tabeli 1 stawki są wypłacane co roku. Po tzw. zbilansowaniu produkcji roślinnej i zwierzęcej stawka dopłat powiększana jest o 20%. Produkcja roślinna jest zbilansowana z produkcją zwierzęcą wówczas, gdy obsada zwierząt wynosi co najmniej 30% maksymalnej obsady zwierząt na 1 ha, podanej w Rozporządzeniu Rady EWG nr 2092/91/EWG z dnia 24 czerwca 1991 r. Należy zaznaczyć, że dotacje te rolnik otrzymuje już w pierwszym roku zgłoszenia gospodarstwa i są to dodatkowe pieniądze do płatności bezpośrednich, otrzymywanych przez wszystkich rolników od 2004 r. (www.minrol.gov.pl, dostęp: 2.03.2012).

Tabela 1. Wysokość rocznych stawek płatności w programach rozwoju obszarów wiejskich

Rolnictwo ekologiczne	Stawka płatności (zł/ha)	Stawka płatności po zbilansowaniu z produkcją zwierzęcą (zł/ha)
Uprawy rolnicze w trakcie przestawiania	680	816
Uprawy rolnicze (z certyfikatem zgodności)	600	720
Trwałe użytki zielone w trakcie przestawiania	330	396
Trwałe użytki zielone (z certyfikatem zgodności)	260	312
Uprawy warzywnicze w trakcie przestawiania	980	1176
Uprawy warzywnicze (z certyfikatem zgodności)	940	1128
Uprawy sadownicze, w tym jagodowe w trakcie przestawiania	1800	2160
Uprawy sadownicze, w tym jagodowe (z certyfikatem zgodności)	1540	1848

Źródło: www.minrol.gov.pl (dostęp: 2.03.2012).

Dodatkowo rolnik może liczyć na dotacje na dofinansowanie kosztów rolnictwa ekologicznego. Dopłaty te są uzależnione od powierzchni gospodarstwa (www.minrol.gov.pl, dostęp: 2.03.2012):

- do 5 ha użytków rolnych: 600 zł,
- powyżej 5 ha do 10 ha użytków rolnych: 750 zł,
- powyżej 10 ha do 20 ha użytków rolnych: 800 zł,
- powyżej 20 ha do 50 ha użytków rolnych: 900 zł,
- powyżej 50 ha do 100 ha użytków rolnych: 1000 zł,
- powyżej 100 ha użytków rolnych 1100 zł.

Tabela 2. Powierzchnia upraw rolnych, liczba gospodarstw oraz przetwórci ekologicznych znajdujących się w systemie rolnictwa ekologicznego w podziale na województwa w 2010 r.

Województwo	Powierzchnia upraw rolnych (ha)	Liczba ekologicznych gospodarstw rolnych	Liczba przetwórci ekologicznych
Dolnośląskie	39 781,83	1248	11
Kujawsko-pomorskie	7 661,70	340	13
Lubelskie	34 754,60	2013	36
Lubuskie	36 376,21	839	5
Łódzkie	7 656,53	436	16
Małopolskie	20 908,72	2183	27
Mazowieckie	44 748,16	2013	47
Opolskie	2 724,09	83	3
Podkarpackie	31 950,43	2127	22
Podlaskie	42 692,44	2040	6
Pomorskie	23 222,19	665	15
Śląskie	4 443,57	243	13
Świętokrzyskie	13 276,36	1255	10
Warmińsko-mazurskie	76 768,57	2288	10
Wielkopolskie	31 346,57	791	36
Zachodniopomorskie	100 215,10	2392	23
Razem	518 527,10	20956	293

Źródło: www.minrol.gov.pl (dostęp: 2.03.2012).

Należy zauważyć, że podjęcie i realizację produkcji ekologicznej w gospodarstwie rolnym ułatwiają wieloletnie umowy kontraktacyjne zawierane przez rolników i firmy kontrolowane przez jednostki certyfikujące. Firmy zajmujące się skupem płodów rolnictwa ekologicznego, prowadzą kontraktację z gospo-

darstwami posiadającymi certyfikat zgodności¹. Ze względu na fakt, że jakość produktów rolnictwa ekologicznego jest wyższa niż jakość produktów konwencjonalnych, również ceny jej skupu są wyższe (co najmniej o 30%) w porównaniu z cenami produktów konwencjonalnych.

Dane z lat 2009–2010 wskazują, że rolnictwo ekologiczne w Polsce stale się rozwija [Jankowska-Huflejt i Prokopowicz 2011], o czym świadczyć może ciągle zwiększająca się liczba gospodarstw ekologicznych (tabela 2). Według stanu na 31 grudnia 2010 r., w Polsce kontrolą jednostek certyfikujących objętych było ponad 20 tys. gospodarstw ekologicznych. Jest to 20% wzrost w stosunku do 2009 r. Dla porównania w 2009 r. liczba gospodarstw ekologicznych wynosiła ponad 17 tys. i było to o 15% więcej niż w 2008 r. W 2010 r. liczba gospodarstw ekologicznych wynosiła 20 956, z czego najwięcej ekologicznych gospodarstw rolnych było w województwach: zachodniopomorskim (2392), warmińsko-mazurskim (2288) i małopolskim (2183). Ze względu na liczbę przetwórci wyróżnia się województwo mazowieckie (47), lubelskie i wielkopolskie (36) oraz małopolskie (27). Największa powierzchnia użytkowana ekologicznie znajduje się w województwie zachodniopomorskim (100 215 ha), warmińsko-mazurskim (76 768 ha), mazowieckim (44 748) oraz podlaskim (42 692). Powierzchnia upraw użytkowanych zgodnie z przepisami o rolnictwie ekologicznym wyniosła ponad 518 527 ha. Jest to 25% wzrost w odniesieniu do 2009 r. W okresie 2003–2010 powierzchnia użytków ekologicznych wzrosła 8,5-krotnie i stanowi obecnie ok. 2,8% całej powierzchni użytkowanej rolniczo w Polsce. Średnia powierzchnia gospodarstw ekologicznych przekracza obecnie 25 ha przy średniej krajowej ok. 10 ha dla gospodarstw konwencjonalnych (www.minrol.gov.pl, dostęp: 2.03.2012).

3. Działania podejmowane w ramach „Planu działań dla żywności rolnictwa ekologicznego w Polsce na lata 2011–2014”

Istotną rolę w zakresie rozwoju rolnictwa ekologicznego w Polsce odgrywa plan działań dla żywności rolnictwa ekologicznego w Polsce opracowany na lata 2011–2014. W ramach działań podejmowanych zgodnie z tym planem można wyodrębnić sześć głównych zadań [*Plan działań...* 2011, s. 16–14]: rozwój rynku i promocja, zasady produkcji, kontrola i certyfikacja, badania i informacja, ochrona środowiska, współpraca.

¹ Kontraktują zboża, trzodę chlewną, bydło mięsne, owoce miękkie (truskawki, poziomki, czarne i kolorowe porzeczki, agrest, aronię) oraz warzywa (marchew, pietruszkę, selery, cebulę, ziemniaki, kalafior, brokuły, rabarbar itp.) Skupują także jabłka przemysłowe (tzw. spady) z sadów przydomowych.

W ramach każdego z zadań zaproponowano prowadzenie działań mających przyczynić się do osiągnięcia zamierzonych celów. Zaproponowane zadania stanowią uzupełnienie działań podejmowanych i realizowanych na mocy obowiązujących przepisów. Oprócz działań związanych z Planem działań dla żywności i rolnictwa ekologicznego w Polsce na lata 2011–2014 Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz jednostki podległe lub nadzorowane realizują zadania obligatoryjne wynikające z obowiązujących przepisów.

Zadanie 1 – Rozwój rynku, promocja i informacja

W ramach działań podejmowanych zgodnie z Planem działań dla żywności i rolnictwa ekologicznej w Polsce na lata 2011–2014 należy zwrócić szczególną uwagę na prowadzenie działań nakierowanych na rozwój rynku oraz zwiększenie poziomu wiedzy na temat rolnictwa ekologicznego i żywności ekologicznej. Działania te w sferze informacyjno-promocyjnej powinny dotyczyć zarówno przekazywania informacji na temat zasad produkcji żywności metodami ekologicznymi, atrybutów tej żywności, jak i prowadzenia działań mających na celu zwiększenie poziomu rozpoznawalności logo rolnictwa ekologicznego. Zadanie to powinno być realizowane na różnych płaszczyznach. Działania takie powinny być bezpośrednio podejmowane i realizowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz jednostki podległe lub nadzorowane. Istotne zatem staje się inicjowanie współpracy i włączenie tych zagadnień w działania podejmowane przez inne jednostki administracji rządowej, samorządowej oraz inne instytucje i organizacje. Ponadto należy również, zgodnie z opiniami przedstawicieli producentów ekologicznych, wdrażać i przygotowywać rozwiązania legislacyjne tak, aby działania w tym zakresie mogły być prowadzone bezpośrednio przez podmioty działające na rynku produktów rolnictwa ekologicznego. Wzrost sprzedaży produktów rolnictwa ekologicznego może być realizowany poprzez zwiększenie konsumpcji krajowej oraz zagranicznej. Dysproporcje w poziomie konsumpcji pomiędzy Polską a krajami o wyższym poziomie rozwoju rynku żywności ekologicznej wskazują, że należy zastosować inne podejście do tych rynków. Na rynku krajowym w szczególności należy prowadzić działania mające na celu stymulowanie i budowę popytu na te produkty. Działania mające na celu edukację konsumentką powinny być traktowane priorytetowo. Jednym z kluczowych elementów wpływających na rozwój rolnictwa ekologicznego jest możliwość sprzedaży wytworzonych produktów po wyższych cenach, dlatego też działania zmierzające do budowy rynku są bardzo ważne. Rozwój rynku krajowego jest również o tyle istotny, że sprzedaż na tym rynku związana jest z mniejszymi nakładami finansowymi w zakresie wprowadzania produktów do obrotu. W przypadku rynku krajowego partnerem do współpracy jest liczna grupa odbiorców. Dalszy rozwój sektora rolnictwa ekologicznego wymaga skutecznego informowania konsumentów o atrybutach

żywności ekologicznej oraz uzasadnienia, wyższego w porównaniu z produktami konwencjonalnymi, poziomu cen tej żywności. Ważne jest też wspomaganie budowania krajowej sieci zrzeszających producentów i dystrybutorów żywności ekologicznej, co spowoduje spadek cen oferowanych produktów oraz może poszerzyć dostępny asortyment. Na rynkach zagranicznych należy się skupić na możliwości zwiększenia udziału sprzedaży produktów ekologicznych z Polski poprzez stymulowanie działań o charakterze B2B. W tym zakresie bardzo ważne jest uczestnictwo w targach i wystawach międzynarodowych oraz możliwość uczestnictwa w spotkaniach biznesowych bezpośrednio pomiędzy zainteresowanymi producentami. W tym przypadku partnerem do współpracy są wyłącznie podmioty spełniające wymagania w zakresie sprzedaży produktów na tych rynkach. Należy zatem wspierać proces organizowania się producentów i przetwórców ekologicznych, jak też proces powstawania nowych przetwórci i organizowania łańcucha dystrybucji. Jednym z czynników wpływającym istotnie na rozwój rynku produktów rolnictwa ekologicznego jest wsparcie udzielane na podstawie przepisów o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej oraz przepisów o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Niezbędne jest utrzymanie wsparcia sektora rolnictwa ekologicznego w kolejnych okresach programowania. Wsparcie dla rolnictwa ekologicznego powinno przyczyniać się do rozwoju rynku, a działania w ramach tych środków powinny być tak zaprojektowane, aby uwzględniać specyfikę tego rynku. Jeżeli wsparcie związane jest z pozytywnym wpływem rolnictwa ekologicznego na środowisko i osiąganiem korzyści środowiskowych, to jego wysokość powinna być adekwatna do osiąganych korzyści. Za najważniejsze działania w tym zakresie, jakie powinny być bezpośrednio podejmowane i realizowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz jednostki podległe lub nadzorowane, należy uznać:

1) rynek krajowy:

– zorganizowanie kampanii promocyjnej produktów rolnictwa ekologicznego skierowanej do konsumentów w ramach działania „Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych” zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) Nr 3/2008 w sprawie działań informacyjnych i promocyjnych dotyczących produktów rolnych na rynku wewnętrznym i w krajach trzecich,

– podejmowanie działań mających na celu promocję żywności ekologicznej w szczególności skierowanej do konsumentów (udział w targach konsumenckich i przygotowywanie oraz wydawanie materiałów informacyjnych); należy położyć nacisk na edukację dzieci i młodzieży w celu kształtowania i rozwoju rynku krajowego,

– kontynuowanie prac związanych z upowszechnianiem informacji o rolnictwie ekologicznym poprzez organizowanie konkursów (np. konkurs na najlepsze gospodarstwo ekologiczne, konkurs wiedzy o rolnictwie ekologicznym i konkurs na najlepszą pracę magisterską lub doktorską); w szczególności ważne jest prowadzenie konkursów angażujących dzieci i młodzież do aktywnego poznawania rolnictwa ekologicznego,

– prowadzenie prac mających na celu wykorzystanie działań misyjnych środków masowego przekazu do rozpowszechniania informacji o rolnictwie ekologicznym;

2) rynki zagraniczne:

– podejmowanie działań mających na celu umożliwienie nawiązania kontaktów partnersko-biznesowych podmiotom działającym na rynku produktów rolnictwa ekologicznego, w tym poprzez udział w międzynarodowych targach branżowych, konferencjach i specjalistycznych spotkaniach; w szczególności należy prowadzić aktywną współpracę z ambasadami i wydziałami promocji i handlu w tym zakresie,

– podejmowanie działań mających na celu umożliwienie nawiązania kontaktów i zwiększenie sprzedaży produktów rolnictwa ekologicznego poza granicami kraju;

3) organizacja rynku

– prowadzenie prac mających na celu zwiększenie wykorzystywania produktów rolnictwa ekologicznego w żywieniu zbiorowym,

– przeprowadzenie szczegółowej analizy obecnego wsparcia rolnictwa ekologicznego pod kątem wprowadzenia zmian nastawionych na realizację wytyczonych celów i zoptymalizowanie wsparcia rolnictwa ekologicznego w ramach nowej perspektywy finansowej,

– podjęcie prac mających na celu zbieranie i publikowanie danych statystycznych nie tylko o produkcji ekologicznej, ale i o rynku produktów rolnictwa ekologicznego oraz wprowadzenie możliwości łatwego, bezpośredniego oraz możliwie szerokiego dostępu do zbieranych danych,

– ścisłą współpracę z podmiotami działającymi na rynku produktów rolnictwa ekologicznego przy realizacji ww. zadań oraz innych zadań przyczyniających się do osiągnięcia zamierzonych celów.

Zadanie 2 – Zasady produkcji

Biorąc pod uwagę, że produkcja ekologiczna wymaga bardzo dużej wiedzy i umiejętności, niezbędne jest prowadzenie działań związanych z rozpowszechnianiem dobrych praktyk i wdrażaniem w produkcji najlepszych dostępnych i sprawdzonych rozwiązań. Dodatkowo, w celu rozwoju rynku, istotne jest prowadzenie działań nakierowanych na zwiększenie podaży i rozwój produkcji ekologicznej

oraz podejmowanie i rozwijanie produkcji ekologicznej w nowych segmentach i obszarach. Za najważniejsze działania w tym zakresie, jakie powinny być bezpośrednio podejmowane i realizowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz jednostki podległe lub nadzorowane, należy uznać:

- prowadzenie prac mających na celu propagowanie dobrych praktyk w zakresie produkcji ekologicznej, w szczególności przez przygotowywanie branżowych materiałów informacyjnych z uwzględnieniem przygotowania przewodnika (instrukcji) dobrych praktyk żywieniowych i produkcji pasz w gospodarstwach ekologicznych oraz organizację spotkań branżowych,

- prowadzenie prac mających na celu oddanie do użytku pełnego zakresu modułów w ramach Centrum Praktycznego Szkolenia, w ramach którego przygotowane byłyby pokazowe, małe przetwórnice ekologiczne, możliwe do zorganizowania w gospodarstwie rolnym oraz dalsze prowadzenie szkoleń w zakresie przetwórstwa na małą skalę,

- stymulowanie rozwoju przetwórstwa żywności ekologicznej w celu kreowania wartości dodanej i poprawy konkurencyjności krajowego sektora rolnictwa ekologicznego,

- prowadzenie prac mających na celu rozpowszechnianie informacji o ekologicznych gospodarstwach demonstracyjnych w celu wsparcia najlepszych i najbardziej efektywnych rozwiązań oraz promowanie wymiany informacji między rolnikami w celu przenoszenia dobrych praktyk w zakresie rolnictwa ekologicznego,

- prowadzenie prac nakierowanych na opracowanie, istotnych dla producentów krajowych, zasad produkcji lub utrzymywania zwierząt objętych przepisami rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i nieobjętych przepisami rozporządzenia Komisji (WE) nr 889/2008 z dnia 5 września 2008 r. ustanawiającego szczegółowe zasady wdrażania rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych w odniesieniu do produkcji ekologicznej, znakowania i kontroli w celu przyjęcia standardów krajowych lub rozszerzenia zakresu wspólnotowych regulacji,

- prowadzenie prac mających na celu wypracowanie zasad i niezbędnych środków ostrożności dotyczących ochrony upraw ekologicznych przed zagrożeniami ze strony upraw modyfikowanych genetycznie,

- prowadzenie prac mających na celu opracowanie minimalnych standardów produkcji roślinnej uprawiających do płatności rolno-środowiskowych,

- prowadzenie prac mających na celu edukację producentów w zakresie obowiązujących wymogów dotyczących znakowania oraz możliwych do wykorzystania w rolnictwie ekologicznym pasz, materiału siewnego, nasion, wegetatywnego materiału rozmnożeniowego oraz zewnętrznych środków do produkcji.

Zadanie 3 – Kontrola i certyfikacja

Sprawny, efektywny i wiarygodny system kontroli i certyfikacji jest podstawą funkcjonowania rolnictwa ekologicznego. Zarówno konsumenci, jak i przetwórcy muszą mieć pewność, że kupując produkty rolnictwa ekologicznego kupują produkty wytworzone zgodnie z obowiązującymi zasadami w tym zakresie. System kontroli i certyfikacji jest systemem rozbudowanym i skomplikowanym. Powierzenie części zadań prywatnym jednostkom certyfikującym wiąże się z koniecznością koordynacji powierzonych zadań i jednolitego podejścia wszystkich podmiotów do takich samych zagadnień. Za najważniejsze działania w tym zakresie, jakie powinny być bezpośrednio podejmowane i realizowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz jednostki podległe lub nadzorowane, należy uznać:

- podjęcie prac w celu przygotowania wspólnego systemu sankcji tak, aby określone zostały rodzaje nieprawidłowości lub naruszeń przepisów dotyczących rolnictwa ekologicznego i minimalne środki, jakie jednostki certyfikujące są obowiązane stosować, mając na względzie zapewnienie wiarygodności i przejrzystości kontroli w rolnictwie ekologicznym,

- rozbudowanie poziomu kontroli oraz systemu wsparcia w zakresie wykrywania stosowania produktów GMO oraz pozostałości niedozwolonych do stosowania w rolnictwie ekologicznym środków do produkcji,

- podjęcie prac w celu stworzenia możliwości przenoszenia dobrych praktyk w zakresie kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym, tworzenia warunków do podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności oraz związanych z inicjowaniem współpracy krajowej, jak i międzynarodowej w odniesieniu zarówno do inspektorów rolnictwa ekologicznego, jak i jednostek certyfikujących,

- wyodrębnienie, w ramach kontroli urzędowej, środków na kontrole producentów ekologicznych ze szczególnym uwzględnieniem w zakresie weryfikacji przestrzegania zasad produkcji pasz i żywienia zwierząt oraz w zakresie analiz na pozostałości środków ochrony roślin,

- organizację i przygotowanie szkoleń dla inspektorów wykonujących kontrole w ramach kontroli urzędowej prowadzonej przez Inspekcję Weterynaryjną, Państwową Inspekcję Ochrony Roślin i Nasiennictwa, Inspekcję Handlową oraz Inspekcję Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

Zadanie 4 – Badania

Rolnictwo ekologiczne, podobnie jak pozostałe systemy produkcji rolniczej wymaga prowadzenia badań naukowych, które będą wspierały jego rozwój. Tradycyjna wiedza przekazywana przez doradców, jak również w ramach stowarzyszeń rolników ekologicznych czy przez innych producentów rolnych na obecnym etapie rozwoju rolnictwa ekologicznego wymaga wsparcia. Większa czasochłonność,

mniejsza wydajność, ograniczona możliwość stosowania środków do produkcji powodują, że w celu podniesienia konkurencyjności i opłacalności tej części rolnictwa niezbędne jest prowadzenie badań w rolnictwie ekologicznym oraz wprowadzanie i rozwijanie nowych technologii. Oprócz badań niezwykle ważne jest również zapewnienie dostępu do osiągniętych wyników i udostępnianie ich zainteresowanym. Podejmowanie odpowiednich decyzji związanych z każdą działalnością dotyczącą rolnictwa ekologicznego powinno być związane z uprzednim zapoznaniem się ze szczegółowymi informacjami i danymi w tym zakresie. Łatwy i szybki dostęp do zbieranych informacji i danych, a także ich wiarygodność jest jednym z czynników istotnie wpływających na rozwój rynku rolnictwa ekologicznego. Za najważniejsze działania, jakie powinny być bezpośrednio podejmowane i realizowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz jednostki podległe lub nadzorowane, należy uznać:

- prowadzenie badań mających na celu doskonalenie technologii produkcji metodami ekologicznymi oraz związanych z przygotowywaniem standardów krajowych lub rozszerzeniem zakresu wspólnotowych regulacji, biorąc pod uwagę potrzebę i priorytetowość, ważność danych badań, a także potencjał rolnictwa ekologicznego w zakresie prowadzonego badania oraz możliwość rozwijania nowych kierunków produkcji ekologicznej,

- prowadzenie badań z uwzględnieniem oczekiwanych i przygotowywanych zmian w przepisach dotyczących rolnictwa ekologicznego, ukierunkowane na znalezienie rozwiązań problemów, które mogą powstać w wyniku tych zmian, zarówno w produkcji rolniczej, jak i w przetwórstwie,

- prowadzenie prac mających na celu podjęcie współpracy naukowo-badawczej z odpowiednimi jednostkami badawczymi krajów członkowskich UE oraz nienależących do UE,

- prowadzenie prac mających na celu włączenie przedstawicieli przetwórców i producentów rolnych do prac związanych z wyborem priorytetów badawczych oraz oceną składanych wniosków,

- prowadzenie prac mających na celu wprowadzenie możliwości łatwego, bezpośredniego oraz możliwie szerokiego dostępu do wyników prowadzonych badań, w tym wydawanie publikacji z wynikami prowadzonych badań naukowych.

Zadanie 5 – Ochrona środowiska

Rolnictwo ekologiczne określa się jako system gospodarowania o zrównoważonej produkcji roślinnej i zwierzęcej. Produkcja ekologiczna powinna łączyć przyjazne środowisku praktyki gospodarowania, wspomagać wysoki stopień różnorodności biologicznej, wykorzystywać naturalne procesy oraz zapewnić właściwy dobrostan zwierząt. Rolnictwo ekologiczne to najbardziej przyjazny środowisku sposób gospodarowania. Za najważniejsze działania mające na celu

podkreślenie prośrodowiskowej funkcji rolnictwa ekologicznego, jakie powinny być bezpośrednio podejmowane i realizowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz jednostki podległe lub nadzorowane, należy uznać:

- wdrażanie programów rolno-środowiskowych jako instrumentu wsparcia rolnictwa ekologicznego – wsparcie w ramach tych programów powinno być adekwatne do osiągniętych korzyści środowiskowych,

- wsparcie działań związanych z ochroną środowiska z powodu zmian w sposobie prowadzenia gospodarstw rolnych i podejmowania działalności w zakresie rolnictwa ekologicznego,

- wsparcie rozwoju rolnictwa ekologicznego na terenach objętych różnymi formami ochrony przyrody, w tym obszarów Natura 2000 oraz wsparcie ekologicznych producentów rolnych ukierunkowanych na ochronę gatunków i siedlisk cennych przyrodniczo,

- promowanie rolnictwa ekologicznego jako metody produkcji żywności w sposób odpowiadający nowym wyzwaniom środowiskowym; należy podkreślić, że rolnictwo ekologiczne jest jednym ze sposobów na przeciwdziałanie zmianom klimatu, obniżaniu się poziomu różnorodności biologicznej, degradacji gleb i wpływającym pozytywnie na ochronę zasobów wodnych.

Zadanie 6 – Współpraca

Rolnictwo ekologiczne na bardzo wielu płaszczyznach jest związane z innymi resortami, organami administracji rządowej, jak też jednostkami administracji samorządowej. Ważne jest rozwijanie współpracy z innymi resortami i jednostkami w celu wsparcia rolnictwa ekologicznego. Współpraca taka może okazać się niezbędna do realizacji określonych zadań. Niezbędne jest nie tylko rozwijanie współpracy na poziomie kraju, ale i rozwijanie współpracy międzynarodowej. Współpraca międzynarodowa powinna przyczynić się do realizacji określonych zadań. Za najważniejsze działania, jakie powinny być bezpośrednio podejmowane i realizowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz jednostki podległe lub nadzorowane, należy uznać:

- prowadzenie prac mających na celu podjęcie współpracy z innymi resortami, organami administracji rządowej oraz jednostkami administracji samorządowej w zakresie rozpowszechniania informacji o zaletach produktów rolnictwa ekologicznego jak też związanych ze zmianą nawyków żywieniowych,

- prowadzenie prac mających na celu nawiązanie ścisłej współpracy międzynarodowej w zakresie wdrażania rozwiązań dotyczących rolnictwa ekologicznego, w szczególności z krajami w ramach Partnerstwa Wschodniego,

- prowadzenie prac mających na celu nawiązanie współpracy z międzynarodowymi organizacjami skupiającymi przetwórców i producentów w rolnictwie ekologicznym,

– prowadzenie prac mających na celu ułatwienie nawiązywania współpracy przetwórcom i producentom rolnym oraz przedstawicielom jednostek naukowo-badawczych w ramach poszczególnych branż działających w zakresie rolnictwa ekologicznego. W szczególności ważne są ekologiczne spotkania branżowe i możliwości przenoszenia dobrych praktyk w ramach takich kontaktów.

4. System nadzoru, kontroli i certyfikacji w rolnictwie ekologicznym

Zgodnie z przepisami obowiązującymi na terenie Unii Europejskiej, wszystkie państwa członkowskie zobowiązane zostały do stworzenia systemu kontroli w rolnictwie ekologicznym, w ramach którego powinien zostać wyznaczony jeden lub kilka właściwych organów (organy państwowe) odpowiedzialnych za kontrole spełniania wymagań zawartych w przepisach dotyczących rolnictwa ekologicznego. Państwo członkowskie może również przekazać wspomniane zadania kontrolne jednej lub kilku prywatnym jednostkom certyfikującym pod warunkiem, że wyznaczy organ odpowiedzialny za uznawanie tych jednostek i nadzór nad nimi. Ponadto państwo powinno zagwarantować, że wyznaczone podmioty kontrolne zachowają obiektywność i bezstronność w działaniach podejmowanych w zakresie rolnictwa ekologicznego oraz że będą dysponować wykwalifikowanym personelem i zasobami niezbędnymi do sprawowania swoich funkcji.

Ustanowiony w Polsce system kontroli jest zgodny z przepisami rozporządzenia Rady (WE) nr 834/2007 oraz spełnia warunki określone w rozporządzeniu (WE) nr 882/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie kontroli urzędowych przeprowadzanych w celu sprawdzenia zgodności z prawem paszowym i żywnościowym i regułami dotyczącymi zdrowia zwierząt i dobrostanu zwierząt (Dz.U. L 191 z 28 maja 2004 r., s. 1). System kontroli pozwala na śledzenie każdego produktu na wszystkich etapach produkcji, przygotowania i dystrybucji, zgodnie z wymaganiami rozporządzenia (WE) nr 178/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 28 stycznia 2002 r. ustanawiające ogólne zasady i wymagania prawa żywnościowego, powołujące Europejski Urząd ds. Bezpieczeństwa Żywności oraz ustanawiające procedury w zakresie bezpieczeństwa żywności. Taki system kontroli daje konsumentom pewność, że produkty ekologiczne są wytwarzane zgodnie z wymogami określonymi w przepisach dotyczących rolnictwa ekologicznego. Ważnym elementem systemu produkcji metodami ekologicznymi jest zagwarantowanie, że produkty oznakowane jako ekologiczne zostały wytworzone zgodnie z obowiązującymi przepisami. W celu potwierdzenia tej zgodności wprowadzony został specjalny system kontroli i certyfikacji. Każdy z producentów ekologicznych musi znajdować się pod

kontrolą w ramach tego systemu. System ten tworzą [*Plan działań...* 2011, s. 10; Grykien 2010, s. 324–326]:

– Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, który upoważnia jednostki certyfikujące, akredytowane w zakresie rolnictwa ekologicznego, zgodnie z normą PN-EN 45011 do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów zgodności na prowadzenie produkcji metodami ekologicznymi;

– Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHARS), która sprawuje państwowy nadzór nad upoważnionymi jednostkami certyfikującymi w rolnictwie ekologicznym. W celu sprawowania efektywnego nadzoru nad jednostkami certyfikującymi oraz nad rynkiem rolnictwa ekologicznego Inspekcja Weterynaryjna, Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa oraz Inspekcja Handlowa są zobowiązane do współpracy z Inspekcją Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych;

– Polskie Centrum Akredytacji PCA – organ udzielający akredytacji i odpowiedzialny za akredytację jednostek certyfikujących w rolnictwie ekologicznym;

– jednostki certyfikujące upoważnione przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów zgodności. W latach 2009–2010 w Polsce działało 11 jednostek certyfikujących posiadających upoważnienie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi do przeprowadzania kontroli oraz wydawania i cofania certyfikatów w zakresie rolnictwa ekologicznego. Były to [*Raport o stanie rolnictwa...* 2011, s. 12]: Ekogwarancja PTRE Sp. z o.o., PNG Sp. o.o., COBICO Sp. z o.o., Bioekspert Sp. z o.o., Biocert Małopolska Sp. z o.o., Polskie Centrum Badań i Certyfikacji S.A., Agro Bio Test Sp. z o.o., Centrum Jakości Agroeko Sp. z o.o., TUV Rheinland Polska Sp. z o.o., SGS Polska Sp. z o.o., Control Union Poland Sp. z o.o.²

Odsetek producentów kontrolowanych przez poszczególne jednostki certyfikujące przedstawia tabela 3.

Zgodnie z obowiązującą od dnia 7 sierpnia 2009 r. ustawą o rolnictwie ekologicznym, Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych wykonuje następujące zadania w zakresie rolnictwa ekologicznego [*Raport o stanie rolnictwa...* 2011, s. 12]:

– sprawuje nadzór nad jednostkami certyfikującymi oraz nadzór nad produkcją ekologiczną,

– upoważnia producentów do przywozu produktów rolnictwa ekologicznego z państw trzecich niewymienionych na liście Komisji Europejskiej,

² 8 marca 2011 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wydał decyzję stwierdzającą wygaśnięcie upoważnienia do przeprowadzania kontroli oraz wydawania i cofania certyfikatów jednostki certyfikującej Control.

- dopuszcza do swobodnego obrotu we Wspólnocie przesyłki produktów rolnictwa ekologicznego z krajów trzecich przez sprawdzenie przesyłki i potwierdzenie świadectwa kontroli,
- gromadzi, przechowuje i przetwarza informacje o producentach w rolnictwie ekologicznym,
- rozpatruje wnioski o pozwolenie na zastosowanie przewidzianych prawem odstępstw od zasad produkcji ekologicznej,
- przejmuje uprawnienia jednostki certyfikującej, której zostało cofnięte upoważnienie, informuje producentów ekologicznych objętych przez daną jednostkę certyfikującą kontrolą o cofnięciu upoważnienia tej jednostce,
- przygotowuje egzaminy na inspektorów rolnictwa ekologicznego oraz prowadzi rejestr tych inspektorów.

Z kolei w ramach nadzoru nad jednostkami certyfikującymi Główny Inspektor JHARS wykonuje następujące zadania [*Raport o stanie rolnictwa...* 2011]:

- przeprowadza audyty i inspekcje jednostek certyfikujących,
- dokonuje sprawdzenia u producentów ekologicznych prawidłowości kontroli wykonanych przez jednostki certyfikujące,
- przekazuje jednostkom certyfikującym wnioski pokontrolne,
- nakazuje wykonanie odpowiednich działań naprawczych związanych z funkcjonowaniem jednostek certyfikujących,
- przeprowadza analizy danych i informacji dostarczanych przez jednostki certyfikujące.

Tabela 3. Producenci ekologiczni kontrolowani przez jednostki certyfikujące w latach 2009–2010 (w %)

Jednostki certyfikujące	2009	2010
Ekogwarancja PTRE Sp. z o.o.	29,4	26,8
PNG Sp. o.o.	5,6	5,1
Cobico Sp. z o.o.	10,7	9,9
Bioekspert Sp. z o.o.	15,9	14,1
Biocert Małopolska Sp. z o.o.	8,1	8,0
Polskie Centrum Badań i Certyfikacji SA	10,7	12,2
Agro Bio Test Sp. z o.o.	17,7	16,4
Centrum Jakości Agroeko Sp. z o.o.	2,8	4,5
TUV Rheinland Polska Sp. z o.o.	0,6	1,1
SGS Polska Sp. z o.o.	0,05	0,1
Control Union Poland Sp. z o.o.	0,0	0,0

Źródło: *Raport o stanie rolnictwa*, s. 12.

W ramach nadzoru nad produkcją ekologiczną Główny Inspektor JHARS wykonuje następujące zadania [*Raport o stanie rolnictwa...* 2011, s. 12]:

– prowadzi kontrole u producentów, którzy nie zgłosili podjęcia działalności w rolnictwie ekologicznym, w celu ustalenia, czy nie naruszają oni przepisów o rolnictwie ekologicznym,

– sprawdza u producentów ekologicznych (którzy zgłosili podjęcie działalności w rolnictwie ekologicznym), czy produkcja ekologiczna jest zgodna z przepisami dotyczącymi rolnictwa ekologicznego.

Zadania związane z nadzorem nad produkcją ekologiczną są realizowane przez wojewódzkie inspektoraty jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych, właściwe ze względu na miejsce, w którym prowadzone są czynności związane z tym nadzorem.

5. Zakończenie

Rolnictwo ekologiczne jest dynamicznie rozwijającą się dziedziną rolnictwa na świecie. Polska również dąży do dalszego rozwoju tego kierunku produkcji. Produkty rolne pochodzące z produkcji prowadzonej metodami ekologicznymi są produktami wysokiej jakości, a jednocześnie produkcja ekologiczna jest przyjazna środowisku naturalnemu. Te zalety pozwalają wierzyć, że gospodarowanie z poszanowaniem walorów przyrodniczych będzie stałym elementem rolniczej przestrzeni produkcyjnej w Polsce. Ponadto wzmacnianie systemu kontroli i certyfikacji ma zapewnić zwiększenie wiarygodności produktów ekologicznych wśród konsumentów zarówno w Polsce, jak i na świecie.

Literatura

Bański J. [2007], *Przyrodnicze uwarunkowania gospodarki rolnej w Polsce*, Studia Obszarów Wiejskich. IGiPZ PAN, PTG, Warszawa.

Bujanowicz-Haraś B. [2011], *Stopień zróżnicowania terytorialnego rozwoju rolnictwa przyjaznego środowisku naturalnemu w Polsce*, „Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych” nr 49.

Grykien S. [2010], *Rozwój rolnictwa ekologicznego w Polsce*, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław.

Informacja o wynikach kontroli rolnictwa ekologicznego w Polsce, NIK, Departament Środowiska, Rolnictwa i Zagospodarowania Przestrzennego KSR-410-10/2009 nr ewid. 182/2009/P09106/KSR, Warszawa [2010].

Jankowska-Huflejt H., Prokopowicz J. [2011], *Uwarunkowania i czynniki rozwoju produkcji w łąkarskich gospodarstwach ekologicznych ze szczególnym uwzględnieniem subwencji*, Instytut Technologiczno-Przyrodniczy w Falentach, www.itep.edu.pl.

- Plan działań dla żywności rolnictwa ekologicznego w Polsce na lata 2011–2014* [2011], Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa.
- Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2009–2010* [2011], IJHRS, Warszawa.
- Stuczyński T. et al. [2007], *Warunki przyrodnicze ekologicznej produkcji rolniczej a jej stan obecny na obszarze Polski*, Studia i Raporty IUNG–PIB, Puławy.
- Tyburski J. [2003], *Organic Farming in Poland: Past, Present and Future Perspectives. Organic Agriculture. Sustainability, Markets and Policies*, OECD, CABI.

Streszczenie

Rolnictwo ekologiczne jest dynamicznie rozwijającą się dziedziną rolnictwa zarówno w Polsce, jak i na świecie. Produkcja prowadzona metodami ekologicznymi to sposób uzyskania produktu rolniczego, w którym zastosowano w możliwie największym stopniu naturalne metody produkcji, nienaruszające równowagi przyrodniczej. Należy zaznaczyć, że w celu zwiększenia wiarygodności produktów ekologicznych wśród konsumentów w Polsce i na świecie niezbędne jest wzmacnianie systemu kontroli i certyfikacji tych produktów. Celem opracowania jest analiza uwarunkowań rozwoju oraz systemu certyfikacji i kontroli rolnictwa ekologicznego w Polsce.

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, gospodarstwa rolne, system finansowania powierzchni upraw rolnych.

Conditions for the Development of and a Certification and Control System for Ecological Agriculture in Poland

Ecological agriculture is a dynamically developing part of agriculture in Poland and the world alike. Production done by ecological methods yields agricultural products in such a way as to maximise production methods which do not interfere with the balance of nature. To boost the credibility of ecological products among consumers both in Poland and throughout the world, it is essential that the oversight and certification of these products be bolstered. The aim of this paper is to analyse the conditions for development and for the control and certification system of ecological agriculture in Poland.

Keywords: ecological agriculture, farms, financing, agricultural acreage.